

PRECIZĂRI CU PRIVIRE LA AUTENTICITATEA DENUMIRILOR GETO-DACICE DE PLANTE DIN OPERELE LUI DIOSCORIDES ȘI PSEUDO-APULEIUS
Notes Regarding the Authenticity of the Geto-Dakian Names of Plants in the Works of Dioscorides and Pseudo-Apuleius

Radu DRĂGULESCU, Assistant Professor Ph.D.,
“Lucian Blaga” University of Sibiu

Abstract: We bring forward the problematic of the dakian lexical treasure, as much as it can be identified in the notes of Dioscorides and Pseudo-Apuleius, regarding phytonyms.

In the copies and editions of this two works, beside phytonyms of different origins, are included 67 geto-dakian names of plants. Their authenticity was denied by a number of researchers. Our conclusion is that this names are authentic and were a part of the dakian idiom of the 1st and 2nd Century A.D.

Keywords: Geto-Dacian phytonyms, authenticity, native substratum, Dioscorides, Pseudo-Apuleius

Moștenirea prelatină, respectiv geto-dacă, în limba română a constituit subiectul multor lucrări elaborate de filologi de marcă, între care cele ale lui A. Vraciu¹ și I.I. Russu². Studiul elementelor traco-dacice din limba română are o vechime de peste 200 ani și a încercat să explice relațiile limbii noastre cu albaneza (și alte limbi balcanice) și să evalueze volumul moștenirii lexicale din tracă. Un aport considerabil în aceste direcții îl au B.P. Hasdeu, A. Philippide, O. Densusianu, S. Pușcariu, Th. Capidan, I.A. Candrea, Al. Rosetti, E. Çabej, Al. Graur, H. Barić, Gr. Brâncuș, G. Ivănescu, Vl. Georgiev, G. Reichenkron, A. Vraciu, I.I. Russu, M. Vinereanu și alții. Primul care presupune că în limba “moldavă” au rămas cuvinte din limba dacilor este D. Cantemir, dar exemplele pe care le dă în *Descriptio Moldaviae* (1716) nu provin nici unul din limba daco-geților. După mai bine de o jumătate de secol profesorul german J.E. Thunmann³ sesizează că macedoromânii și dacoromânii sunt urmașii tracilor, iar albanezii urmașii illirilor, deci limba română are și o componentă traco-dacică. Fr. Miklosich⁴ elaborează o teorie asupra formării limbii și poporului român, în bună parte valabilă și în zilele noastre și depistează o serie de cuvinte autohtone, comune atât în română cât și în albaneză (între care brad, brâu, copac, gușă, moș). Analiza substratului limbii române și înrudirea ei cu albaneza a fost o temă predilectă și a filologului român B. P. Hasdeu⁵ care atribuie fondului autohton 84 cuvinte (ex. alac, barză, brad, brânză, bunget, cioară, cioban, cioc, ciocârlie, codru, culbec, iele, mălai, mazăre, melc, mînz, moț, mugure, rață, râmfi, rânză, sâmbure, stejar, stână, șopârlă, traistă, tului, urdă, zârnă ș.a.). Al. Philippide⁶

¹ A. Vraciu, *Limba daco-geților*, Timișoara, Editura Facla, 1980.

² I.I. Russu, *Etnogeneza românilor*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981.

³ J.E. Thunmann, *Über die Geschichte der Albaner und der Wlachen*, Leipyig, 1774.

⁴ Fr. Miklosich, *Die slavischen Elemente im Rumunischen* (Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse, 12, 1), K.K. Hof u. Staatsdruckerei, Wien, 1882.

⁵ B.P. Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae. Strat și substrat. Genealogia popoarelor balcanice*, București, 1894.

⁶ Al. Philippide, *Originea românilor*, Iași, Tipografia „Viața Românească”, 1925-1928.

admite 185 termeni comuni românei și albanezei din care, consideră I.I. Russu, doar o treime provin din fondul autohton, cercetătorul selectând și analizând 161 de elemente lexicale preromane (traco-dacice). Dintre acestea șapte sunt apelative de plante (brad, brândușă, brustur, gorun, mazăre, măceș, spânz) la care se pot adăuga curpen și ghimpe nume de plante, dar în același timp însemnând și viță sau vrej în general și respectiv spin. Derivatele acestor nouă termeni se întâlnesc în 280 de fitonime românești. Un număr de 69 termeni sunt substantive (abur, andrea/undrea, baci, baier, balaur, balegă, baltă, băiat, barză, bordei, brânză, brâu, bunget, burtă, butuc, butură, buză, caier, cață, căciulă, căpușă, cătun, cârlan, cârlig, copac, copil, cursă, custură, gard, gălbează, gheară, ghioagă, ghionoaie, grapă, grui, grumaz, gușă, leagăn, lepede, mal, măgură, mătură, melc, mire, mistreț, mânz, moș, munună/murună, năpârcă, păstaie, pânză, pârâu, prunc, rânză, sâmbure, stărnut, stână, stâncă, strugure, șale, șir, șopârlă, șoric, țap, țarină, urdă, urdoare, vatră, zgardă) care se regăsesc în peste 500 de fitonime. Alți 21 termeni sunt verbe (a acăța, a ameți, a anina, a arunca, a băga, a bucura, a curma, a găti, a încurca, a întâmpina, a întrema, a lepăda, a leșina, a mișca, a mușca, a păstra, a ridica, a scăpăra, a scula, a uita, a urca, a vătăma) din care s-au format aproape 70 denumiri de plante simple sau compuse, 11 termeni sunt adjective (barz, ciut/șut, creț, mare, mieriu, murg, mușat, nițel, sarbăd, sterp, tare) care apar în peste 110 de denumiri de plante și, în sfârșit, un adverb (gata) regăsit în tot atâtea fitonime. Constatăm, deci, că din cele 161 cuvinte considerate ca aparținând substratului limbii române, 101 se regăsesc în peste 700 nume românești de plante. Desigur, există și alte elemente autohtone în vocabularul limbii române. Tot I.I. Russu⁷ precizează că „după minuțioasa noastră revizuire vor exista în unele graiuri populare (sau chiar în „fondul principal”) cuvinte ce ar trebui incluse în acest repertoriu, poate eliminând altele din cele 170 studiate; lucru ce se va face în viitor, arătându-se eventualele erori și aserțiuni neverosimile: vor putea fi identificate alte cuvinte autohtone (preromane) între cele considerate ca latine (romanice) ori slave, turcești, cumane (?) etc.”.

Mai recent, M. Vinereanu⁸, în dicționarul său etimologic al limbii române, redactat pe baza cercetărilor de indo-europenistică, reinterpretând și reformulând unele teorii, sugerează și chiar demonstrează că o bună parte dintre termenii românești considerați până acum de origine latină, slavă, maghiară sunt prelatini, majoritatea traco-dacici sau traco-illirici.

În lucrarea noastră *Denumirile dacice de plante*⁹, analizăm aproximativ 600 de fitonime care conțin peste 100 de astfel de termeni (atârânătoare, barba țapului, boz, bujor, buretele uliului, busuioc de ștubei, căpșun de deal, cerga ursului, ciubărul cloștii, ciulin, crăiță, flori mărunțele, frumoasa nopții, grămăjoare, iarba lui cel slab, iarbă stricătoare, lăcomele, mielușei, para focului, patul vântului, pârlitură, peștișori, piticei, rapăn, rapiță, răpciugă, rugină, rujă, salcie supărată, sculătoare, scuturice, solzarie, spata dracului, spânzurătoare, splinariță, spumariță, stupelniță, sugel, șapte degete, ștevie, tăvălici, trăgace, tufă, turtă, țâr, țâța caprei, ură, urgie, vârtecuș, vulturică, zăpezele, zbârciog, zgrăbunțică ș.a.). Noi, la rândul-ne, completăm cu aproape 200 elemente prelatine (majoritatea autohtone) încorporate în circa 500 nume românești de plante, nume, fie cu etimologie necunoscută, fie

⁷ I.I. Russu, *op.cit.*, 1981.

⁸ M. Vinereanu, *Dicționarul etimologic al limbii române pe baza cercetărilor de indo-europenistică*, București, Editura Alcor Edimpex, ed. a 2-a, 2009.

⁹ Constantin Drăgulescu, Radu Drăgulescu, *Contribuții la cunoașterea limbii geto-dacilor. Denumirile dacice de plante*, Sibiu, Editura Universității “Lucian Blaga”, 2000, în reeditare 2013.

neștiute de lingviști datorită circulației restrânse sau considerate (greșit, spunem noi) împrumuturi din alte limbi, elemente ce au la bază teme indo-europene (ex. arșinic, aurică 2, balbisă, baraboi, bărduța cucului, băsacăn, bârcaci, bodolan, boghiță, brabă, carul câmpului, căcăneț, cătină, clocotici, colilie, cosânzeană, crabă, galeș, ganțoi, garbiță, gâltane, ghiocel, ghiorghinar, gloanță, natiță, năjar, negară, orzoaică 2, pănășei, pițigoi, plinuță, poroinic, prășitoare, racameți, răsoace, rechie, scălăbăi, scorumbar, struna apei, vâjoaică, vârsta ierbii, vârzoaică, verigel, veselin, viță de vie silăr/zeler ș.a.).

Așadar, aproximativ 400 de cuvinte din substrat intră în componența a peste 1800 de fitonime românești. La acestea se vor adăuga, cel puțin o parte, dintre termenii : apă (v.ind. ap, apa, apas, celt. apon), casă (v.ind. kasa, kasaya), caș (v.ind. k(a)șu “aliment, caș”), dinte (v.ind. danta), frate (v.ind. vrate și bratar), gură (v.ind. gora), hoț (v.ind. hațta), lapte (v.ind. glapta), mână (v.ind. mana), mut (v.ind. mutu), nas (v.ind. nas, nasa), oală (v.ind. ouala), om (v.ind. om), păcat (v.ind. pakata), rău/rea (v.ind. ra), sare (v.ind. sara), șapte (v.ind. șapte), șarpe (v.ind. șarpa), tată (v.ind. tatáh, datar), a tăia (v.ind. tay), trei (v.ind. tri), ud/udă (v.ind. uda), urs (v.ind. urs, ursa), vale (v.ind. valle “tăietură”), a vărsa (v.ind. vars), ziuă (v.ind. dziua), catalogați de origine latină și bogăție (v.ind. bhagațya), colac (v.ind. colaka), hrană (v.ind. hrana), pită (v.ind. pita), potecă (v.ind. patha, pathaka), a prăsi (v.ind. prasuya), rană (v.ind. vrana), rod (zend. rod “fiu”), considerați de origine slavă. M. Vinereanu, de altfel, tratează o parte dintre cuvintele de mai sus ca prelatine, inclusiv numeralele (îndeosebi 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 100).

Faptul că o bună parte dintre denumirile dacice de plante notate de Dioscorides și Pseudo-Apuleius și din cuvintele traco-dacice notate de antici au sonoritate și chiar semantică similară unor termeni grecești și vechi slavi ne determină să credem că traco-dacii vorbeau o limbă asemănătoare cu a acestora. Ex. : dac. an(i)ar și gr. onos „măgar”, trac. ner și gr. aner „bărbat”, dac. sece și sl. eho „nutreț, fân”, dac. pod, ped și gr. podos „picior”, dac. koko(s) și gr. kokkos „boabă”, traco-dac. teu, tea și gr. theos „zeu”, dac. zuuste și gr. zoster „cingătoare”, dac. blis și gr. bliton „știr”, dac. ormea, ormia și gr. hormion „numele unei plante”, dac. peripomasta „brusture” și gr. peripomazo „a fi acoperit”, dac. aizis și gr. aigos „capră”, trac. basmos (> rom. basm), gr. phasma și sl. basni „minune, basm”, dac. germ- și gr. thermos „cald”, traco-dac. tibus- și gr. tiphos „mlaștină”, dac. zena, sl. žena și gr. gyne „femeie”, dac. zela, zila, dela, dila, frig. zelcia, sl. zila, zole, zeleni, zlak' și gr. dalia „plantă, iarbă, zarzavat”, trac. zelt-, zolt- și sl. zlato „aur”, traco-dac. zemel- și sl. zemlia „pământ”, trac. tarp- și sl. trap' „groapă”, dac. kru- și sl. krůvi „sânge” și multe altele (a se vedea și I.I. Russu¹⁰, C. Drăgulescu, R. Drăgulescu¹¹).

Limba română, ca și cea bulgară și sârbo-croată păstrează un fond tracic de cuvinte apreciabil, mai ales în toponime, fitonime și zoonime. Ele ar trebui cercetate de colective de geografi, respectiv biologi împreună cu filologi și istorici pentru a sesiza adevăratele lor semnificații. Ele ar oferi precizări/informații, între altele, și în legătură cu aria de răspândire a unor plante și animale în trecut, specii, unele, dispărute de pe teritoriul României. Exemplificăm cu toponimele Bujor (DJ,MS), Bujoreanca (DB), Bujoreni (AG,TR,VS), Bujoru (TR), Târgu-Bujor (GL) ș.a. care și-au primit numele de la bujorii sălbatici (*Paeonia*

¹⁰ I.I. Russu, *Limba traco-dacilor*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1967.

¹¹ Constantin Drăgulescu, Radu Drăgulescu, *op. cit.*, 2000.

tenuifolia, *Paeonia peregrina*) existenți pe vremuri, cu Breb (MM), Brebi (SJ), Brebu (BZ,CS,DB,PH), Câmpia Elanului din Moldova, Colun (SB), unde trăiau odinioară brebul sau castorul (*Castor fiber*), elanul (*Alces alces*), colunul sau măgarul sălbatic (*Equus onager*).

În prezentul text folosim binomul geto–daci pentru a cuprinde atestările de limbă atât ale populației trace dintre Carpați și Marea Neagră, numită de greci „getai”, sg. „getes”, cât și ale celei din interiorul arcului carpatic, pe care romanii o numeau daci (probabil după totemul acestora, lupul, în frigiană „*daos*”¹²). Posibil ca etnonimul getes/geți să provină din gr. *geiton*, *geton* „vecin”, cu semnificația populație vecină grecilor din cetățile Pontului Euxin)¹³. Sau el își are originea în gr. *goetes* „magi, vrăjitori” (cunoscute fiind descântecurile geților, „belagines”) sau în rad. *gūet- cu semnificația „a grăi, a zice”, cazuri în care ei erau „descântătorii” sau „prezicătorii”. Or, getes provine din rad. *ge- „pământ”, geții fiind pământenii, localnicii, băștinașii, bistonienii de care amintește Ovidius (bistonian și băștinaș putând proveni din rad. i.-e. *ūik'- „casă, așezare”, iar *ūes- „a locui, a sălășui”).

Majoritatea scrierilor antice atestă înrudirea dintre geți și daci, precizându-se, chiar, că erau unul și același popor și că vorbeau aceeași limbă. Mai exact, geto-dacii, ramura nordică a tracilor, vorbeau aceeași limbă și cu tracii meridionali, între primii și ultimii fiind „o simplă diferențiere dialectală”¹⁴. Din păcate nu există nici un text păstrat în limba geto-dacică, nici măcar o propoziție cât de simplă, ceea ce a determinat pe majoritatea cercetătorilor acestei limbi să considere că geto–dacii nu au întrebuințat ori chiar nu au cunoscut scrierea. Aelianus nota că tracii, ca și celelalte neamuri barbare din Europa socoteau folosirea scrierii un lucru rușinos¹⁵, iar Herodot că geții „duceau o viață de sărăcie cruntă și erau lipsiți de învățătură”¹⁶. Nu ni s-au transmis nici versurile în grai getic scrise de poetul Ovidius Naso în surghiunul său la Tomis. În această situație singurele mărturii ale specificului limbii geto-dacilor rămân numele geto-dacice de persoane, triburi, zeități, localități și plante. Dar și acestea sunt adesea redată ori transcrise eronat de către istoricii, scriitorii, copiiștii greci sau romani. Este sugestiv, în acest sens, să amintim că antroponimele *Darios* (*Darius*), *Hystaspes* (*Istaspe*), *Xerses*, *Kyros* (*Cirus*) și *Astiagnes*, notate de istoricii greci din antichitate, se pronunțau în limba de origine (persană) *Daryavauš* (*Darayavahuš*), *Vištapsa*, *Cšiaršia*, *Curaš* și *Ištuvega*, iar scitul *Bartatua* a devenit în greacă *Protothyas*. Tot astfel akk. *aššur-ban-apli* și *nabukudur-ussur* (ebr. *nebu-kadne'ššar*) este pronunțat *Assurbanipal* și respectiv *Nabucodonosor*, iar din akk. *bel-šar-uššur* și aram. *beša'šsar* s-a ajuns la *Balthazar*. Facem această remarcă pentru a atrage atenția asupra faptului că grecii, romanii (și alții) au deformat o bună parte dintre termenii consemnați, inclusiv dintre fitonimele pe care le vom analiza, nereușind să transmită și să transcrie veridic o serie de sunete din limba geto-dacilor. Neputând să

¹² A se vedea Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Genghis-Han*, București, Editura Humanitas, 1995, p.11.

¹³ Tot astfel se susține de către unii specialiști că etnonimul german provine din celt. ger „vecin” (Henri Hubert, *Celții și civilizația celtică*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 469).

¹⁴ I.I. Russu, *Limba traco-dacilor*, București, Editura Științifică, 1967, p. 34.

¹⁵ Totuși există inscripții tracice (I. I. Russu, *op. cit.*, 1967, p. 39-42), mai cunoscută fiind aceea de pe inelul de la Ezerovo (a se vedea R. Gl. Constantinescu, *Inscripția de pe inelul de aur de la Ezerovo*, Argesis, St. Și com. XII, 2003, Muzeul județean Pitești, 89-100). Euripide și Heraclid menționează „tăblițele trace” cu leacuri, Dio Cassius amintește o scrisoare a lui Decebal trimisă lui Domițian și textul/mesajul scris (cu litere latine) pe o ciupercă, trimis lui Traian de către daci și aliați. Iordanes (sec. VI d. Chr.) scrie că sub aspect spiritual geții (la el goții) „au fost totdeauna superiori aproape tuturor barbarilor și aproape egali cu grecii”, având cunoștințe de filosofie, fizică (legile naturii), astronomie, botanică.

¹⁶ Herodot, *Istoriei*, IV.

reprezintă în scris o serie de sunete precum ș, ț, ce, ci, ge, gi, v (existente în limba română și, probabil, unele dintre ele și în traco-dacă), ei le-au redat grafic prin s(s), te, ti sau tie, de, di ori die, tse, tsi, tz, (d)ze și respectiv u. (Este foarte cunoscut exemplul Cernei notată când *Derna*, *Dierna*, *Tierna*, când *Tsierna* și *Zerna*). De aici și greutatea de a intui forma genuină și de a depista etimologia reală.

Studiile comparative între limbile indo-europene evidențiază faptul că limba geto-dacică se înrudea în gradul cel mai mare cu traca sudică, apoi cu „pelasgica”, albaneza, balto-slava, indo-iraniana, mai apoi cu tohariana, armeană, hitita, ilira, vechea macedoneană, celtică și germanică¹⁷. I. I. Russu¹⁸ susține o mai mare asemănare între geto-dacă și iliră. După I. Duridanov¹⁹ traca, și mai ales geto-daca, sunt genetic apropiate cel mai mult de limbile baltice, traco-dacii și balții fiind chiar vecini în milenii III-II a. Chr. Limba geto-dacică fiind o limbă indo-europeană satem, poate fi cercetată, pornindu-se de la cuvintele-document păstrate (cunoscute), care pot fi analizate semantic și etimologic pe baza rădăcinilor indo-europeni, a cuvintelor din limbile înrudite și a modificărilor vocalelor și consoanelor de la o limbă la alta. În acest sens, prezentăm tabloul transferurilor și transformărilor vocalelor, diftongilor și consoanelor din indo-europeană în traco-dacă. El are la bază cercetările tracologilor străini și români, purtând, însă, amprenta exigenței lui I.I. Russu²⁰, care nu a acceptat o serie de transformări propuse de tracologi precum W. Tomaschek²¹ și, mai ales, D. Decev²².

Evoluția vocalelor, diftongilor și consoanelor din rădăcini indo-europene în termeni traco-dacici

<i>i.-e.</i>	<i>tr.- dac.</i>
a	a
ə	a
e	e, a, i, ie, o
i	i, e, ei,
o	o, a (mai rar), u (rar), (oi ?)
u	u, y(i), (un, on, in)
ai	ai, e sau a
au	au
ei	i
eu	eu, u(y)

¹⁷ A. Vraciu, *Limba daco-geților*, Timișoara, Editura Facla, 1980.

¹⁸ I.I. Russu, *op. cit.* 1967 și 1981.

¹⁹ I. Duridanov, *Thrakisch-dakische Studien*, Sofia, 1969.

²⁰ I. I. Russu, *op. cit.*, 1967.

²¹ W. Tomaschek, *Die alten Thraker*, Wien, II, 1, 1893.

²² D. Decev, *Die dakischen Pflanzennamen*, in „Die Thrakischen Sprachreste”, 2 Aufl., Oesterreiche Akademie der Wissenschaften, Wien, 1976.

oi	oi
ŭ	v (b care uneori trece în p)
b	b (uneori se schimbă în m)
bh	b
d, dh	d
di	z (în fază târzie)
g, gh, gŭ(h)	g
g'(h)	z
k, kŭ	k, c, (x ?)
k'	s
l	l
l̥	al, ol, ul (nesigur)
m	m
n	n
ŋ	un (nesigur)
nk	nc
ng	ng
p	p (în forme grecești ph)
r	r (uneori metateză cu l)
ř	ri, or, ur (nesigur)
s	s
(s)k, (s)c	(s)c
sn	s
sr	str
t	t (târziu în th)
v	v, uneori b

Studiate mai întâi de J. Grimm²³ și explicate cu ajutorul limbii germane (din confuzia geți - goți), denumirile dacice de plante au fost rând pe rând analizate de H. Leo²⁴, A. Papadopolu-Calimachu²⁵, Gr. G. Tocilescu²⁶, W. Tomaschek (care oferă câteva etimologii

²³ J. Grimm, *Geschichte der deutschen Sprache*, I, 1848, p. 204-215.

²⁴ H. Leo, *Einige Bemerkungen über die Sprache der Geten*, in „Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung”, Berlin, III, 1854, pp. 176 – 194.

²⁵ A. Papadopolu-Calimachu, *Dioscoride și Luciu Apuleius*, în „Analele Societății Academiei Române”, București, XI, 1878, p. 39 – 60.

²⁶ Gr. G. Tocilescu, *Dacia înainte de Romani*, București, 1880, p. 202–216.

acceptabile)²⁷, M. Wellmann²⁸, S. Lattyak (care le aseamăna cu unele cuvinte slave, respectiv gorale)²⁹, D. Decev³⁰, I.I. Russu³¹, C. Váczy³² ș.a. Sintetizând o parte din concluziile lor (doar cele considerate de noi plauzibile) și adăugând încercările noastre de explicare a etimologiei și semnificației unor fitonime dacice, cu rezerva cuvenită, cartea noastră prezintă denumirile dacice de plante (în ordine alfabetică), cu comentariile de rigoare referitoare la identificarea speciilor cărora ele aparțin, la rădăcinile indo-europene din care au evoluat sau la termenii de comparație din alte limbi vechi și actuale. Precizăm faptul că în unele cazuri identificarea speciilor este dificil de făcut deoarece Dioscorides cuprinde sub același fitonim mai multe specii (în acceptul modern) din același gen ori chiar din genuri și familii diferite.

În copiile și edițiile lucrărilor lui Dioscorides³³ și Pseudo-Apuleius³⁴ sunt inserate, alături de denumirile grecești, romane, galice, tracice, asiatice (persane, hinduse), egiptene, nord-africane, etc., un număr de 67 denumiri dacice de plante, în peste 120 de variante grafice³⁵. Aceste variante sunt, în majoritatea cazurilor, rezultatul transcrierii greșite a formei genuine care, consecință a acestui fapt, de mule ori, este imposibil de reconstituit, respectiv de recunoscut. Făcând o analiză critică a nomenclaturii speciilor din operele amintite, C. Váczy³⁶ ajunge la concluzia că, din cauza unor erori de copiere (intercalări sau omiteri), o serie de numiri grecești, latine ori egiptene, figurează, greșit, ca dacice. În consecință, denumirile dacice se reduc la 49 (scrise în aproape 100 de variante). Fitonimele considerate de majoritatea cercetătorilor nedacice sunt: **anuspe**, **anupsi** (*Cynodon dactylon*), **nemenepsa**, **emenepsa** (*Ajuga chamaepitys*), **mopop** (*Chelidonium majus*), toate egiptene, **azirafot** (*Arum sp.*), denumire libiană, **vacina** (*Physalis alkekengi*), **tura** (*Anagallis coerulea*), **amolusta**, **amalusta**, **amulusta**, **apiana**, **abiano** (*Anthemis tinctoria* ?), **absentium** (*Artemisia absinthium*), **bitumen**, **nitumen**, **titumen**, **bricumum**, **zyred** (*Artemisia vulgaris*), **aurumetti**, **aurimetellum** (*Ranunculus sp.*), **crepula** (*Hypecoum procumbens*), **(s)torsoria** (*Centaureum umbellatum*), toate latine și **kerker**, **kerkeraphron**³⁷ (*Anagallis coerulea*), **apsenthion** (*Artemisia absinthium*), **euripillena** (*Chelidonium majus*), **drakontos** (*Rosmarinus officinalis* sau *Santolina chamaecyparissias*), **kallipetalon** (*Potentilla reptans*), toate grecești. Acestea au fost incluse greșit (de către copiiști) în grupa denumirilor dacice,

²⁷ W. Tomaschek, *Die alten Thraker*, Wien, II, 1, 1893, p. 22–36.

²⁸ M. Wellmann, *Die Pflanzennamen des Dioscorides*, Hermes 33,1, 1898.

²⁹ S. Lattyák, *Nehány Dioscorides-féle dák növénynevről*, în „Botánikai múzeumi füzetek”, Cluj, III, 2, 1919, p.29–42.

³⁰ D. Decev, *op. cit.*, p. 541 – 565.

³¹ I.I. Russu, *op. cit.*, 1967.

³² C. Váczy, *Nomenclatura dacică a plantelor la Dioscorides și Pseudo –Apuleius*, în „Acta Musei Napocensi”, VIII, 1971, p. 109–133.

³³ În lucrarea lui Dioscorides *Peri hyles iatrikes* (cunoscută mai mult sub titlul latin *De materia medica*) sunt descrise remedii medicale aparținând unui număr de 630 de specii de plante, la care se adaugă peste 100 de produse de origine animală și tot atâtea minerale.

³⁴ Pseudo-Apuleius, *Herbarium Apuleii Platonici*, ediția Howald și Sigerist.

³⁵ A se vedea I.I. Russu, *Limba traco-dacilor*, ed. 2, București, Editura Științifică, 1967, p. 89–130 și C. Váczy, *Nomenclatura dacică a plantelor la Dioscorides și Pseudo –Apuleius*, în „Acta Musei Napocensi”, V, 1968, p. 59-74, VI, 1969, p. 115–129, VIII, 1971, p. 109–133, IX, 1972, p. 107-117.

³⁶ C. Váczy, *op. cit.*, VIII, 1971, p. 112–126.

³⁷ Kerker fie că este sau nu dacic, ar putea avea legături cu corespondentele gr. korchoros, rom. cruciuliță și buruiana cârceilor și sb. krika. Kerkerphron se poate compara cu gr. aphros „spumă” (planta conținând saponine și fiind numită de români și saponelul calului) ori s-a perturbat ordinea de înșirare a sinonimelor și s-a scris dacii kerkeraphron în loc de dacii kerker, afrii...

cele mai multe erori întâlnindu-se în lucrarea lui Pseudo-Apuleius³⁸. Facem mențiunea că în cazul fitonimului **apsenthion**, el putea fi în aceeași măsură grecesc dar și dacic și roman (absentium)³⁹. Planta era larg folosită în medicină în antichitate, cunoscută fiind de majoritatea popoarelor europene. I. C. Drăgan⁴⁰ consideră nu numai că tracii cunoșteau și utilizau planta (apsenthion, absinthium) ci și că *apsinții (apsinthioi)* ar fi descoperit absintul (licoare băută și azi în Europa) și că băutura cu pelin și-ar fi primit numele de la acest trib tracic. Noi credem că numele tribului tracic derivă de la planta *Artemisia absinthium* (utilizarea ei pe scară largă de către apsinți, determinând pe alți traci, sau mai degrabă pe greci, să-i numească/poreclească *apsinthioi*. Mai curând trebuie făcută legătura cu faptul că teritoriul apsinthilor era mărginit la sud de râul Melas, numit și Apsinthos⁴¹. Semnificația termenului pare a fi, cel puțin în cazul fitonimului, „neplăcut”, planta fiind amară.

În ceea ce privește proveniența, timpul și împrejurările în care fitonimele geto-dacice au intrat în textele lui Dioscorides și Pseudo-Apuleius, părerile specialiștilor sunt împărțite. O parte dintre ei, puțini la număr, afirmă că însuși Dioscorides ar fi adunat și notat în opera sa denumirile dacice (K. Sprengel⁴², Tr. Săvulescu⁴³, C. Váczy⁴⁴) sau că, în orice caz, ele au fost strânse pe timpul și de pe teritoriul Daciei preromane (W. Tomaschek⁴⁵, C. Daicoviciu⁴⁶).

Cei mai mulți cercetători (E. Meyer⁴⁷, J. Berendes⁴⁸, M. Wellmann⁴⁹, V.L. Bologa⁵⁰, Al. Borza⁵¹) susțin ipoteza interpolării acestor denumiri în copiile dioscoridiene în sec. III–VII și, deci, termenul „dacic” trebuie luat nu în sens lingvistic, ci teritorial–geografic. Ca atare, aceste denumiri de plante nu ar aparține dacilor, care, din punct de vedere etnic, nu mai existau, ci unor (sau unei) populații din ținuturile locuite odinioară de către daci⁵². Chiar dacă acceptăm că fitonimele în cauză au fost inserate mai târziu în copiile lucrării lui Dioscorides, aceasta nu înseamnă că nu sunt din limba geto-dacilor, fiindcă ele au putut fi preluate de copiiști din lexicoane vechi, din secolele I-II. Presupunând că, totuși, fitonimele numite dacice au fost strânse de la populația din Dacia secolelor II-VI este de presupus că ele aparțin, în cea mai mare parte, daco-romanilor (și așa se explică și existența unor fitonime cu sonoritate, și chiar origine, latină).

³⁸ Anuspe, anupsi, nemenepsa, emenepsa, mopop, azirafot, vacina, amolusta, amalusta, amulusta, apiana, abiano, absentium, bitumen, nitumen, titumen, bricumum, zyred, aurumetti, aurimetellum, euripillena și drakontos.

³⁹ Anticii greci numeau planta apsinthion, fitonim considerat de origine prehelenică datorită grupului de litere –nth-.

⁴⁰ I. C. Drăgan, *Noi, tracii*. (I), Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1976, p. 98-99.

⁴¹ H. Danov, *Tracia antică*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976, p. 149.

⁴² K. Sprengel, *Pedanii Dioskoridis. De materia medica*, libri V, Lipsiae, 1829 – 1830.

⁴³ Tr. Săvulescu, *Începuturile științei în România: Botanica*, în *Analele Academiei Române București Secț. Științifică*, XVIII, 4, 1943.

⁴⁴ C. Váczy, *op. cit.*, 1971.

⁴⁵ W. Tomaschek, *Die alten Thraker*, Wien, II, 1, 1893.

⁴⁶ C. Daicoviciu, *Dacii*, București, Editura Științifică, 1965.

⁴⁷ E. H. F. Meyer, *Geschichte der Botanik*, Königsberg, 1854–1855.

⁴⁸ J. Berendes, *Des Pedanios Dioskorides aus Anazarbos Arzneimittellehre*, Stuttgart, 1902.

⁴⁹ M. Wellmann, *Die Pflanzennamen des Dioscorides*, Hermes 33,1, 1898.

⁵⁰ V. L. Bologa, *Sinonimele “dacice” ale plantelor descrise de Dioscorides pot servi la reconstituirea limbii dacice?*, în „Dacoromania”, Cluj, V, 1927–1928, p. 570–575.

⁵¹ Al. Borza, *Cele dintâi publicații botanice străine cu numiri de plante românești*, în „Buletinul Grădinii Botanice”, Univ. Cluj–Timișoara, XXIV, 1944.

⁵² Pentru mai multe detalii a se vedea V.L. Bologa, *op. cit.* și C. Váczy, *op. cit.*, VI, 1969, p. 116–119.

Ceea ce i-a determinat pe o bună parte dintre autori să considere că denumirile dacice de plante nu au figurat în manuscrisul lui Dioscorides este faptul că ele nu au fost preluate de Galenos (sec. II d.Ch.) și Oribasius (sec. IV d.Ch.) în operele lor, cunoscut fiind faptul că ambii s-au folosit de lucrarea lui Dioscorides, excerptând-o. Primul însă a fost anatomist și fiziolog și nu era interesat de mulțimea datele nomenclaturale (mai ales străine) din opera lui Dioscorides. Cel de al doilea nu a fost nici el botanist și, de aceea, a reproduș din lucrarea lui Dioscorides doar unul sau două sinonime grecești ale plantelor⁵³.

Alte argumente împotriva autenticității denumirilor dacice de plante (din opera dioscorideană), aduse de unii specialiști, sunt referitoare la notele separate (adăugate) și la caracterele literelor cu care sunt scrise unele sinonime. Acestea ar conduce spre ideea că sinonimele au fost introduse în codicele constantinopolitan după executarea lui, în sec. VI-VII d. Chr.

Dar C. Váczy, care a analizat foarte bine manuscrisul aflat la Viena, a constatat că sinonimele din acest codice nu sunt cuprinse în note separate și că ele sunt scrise cu litere unciale de aceeași mână care a copiat și restul textului (diagnozele plantelor, stațiunile, utilizările)⁵⁴.

Concluzia este că *denumirile dacice de plante sunt autentice* și ele au făcut parte din vocabularul geto-dacilor din secolele I-II d. Chr.

Studiind morfologia, ecologia și răspândirea speciilor vegetale pentru care se dau denumirile dacice am ajuns la concluzia că ipoteza lui K. Sprengel, Tr. Săvulescu și C. Váczy este plauzibilă. Putem chiar preciza că denumirile de plante atribuite dacilor au fost culese, dacă nu în totalitate, cea mai mare parte dintre ele, din Dobrogea. Facem această precizare din următoarele considerente: Dobrogea este singura regiune a fostei Dacii unde se întâlnesc toate speciile de plante pentru care se dau sinonimele dacice; *Hypocoum sp.*, numită de daci **karopithla**, crește numai în Dobrogea, lipsind din toate celelalte ținuturi ale Daciei; desenul din *Codex Constantinopolitanus* (copie a operei lui Dioscorides datând din anul 512 d.Ch.) ce însoțește diagnoza și denumirea greacă **eryngion** și dacică **sikupnux** aparține speciei *Eryngium maritimum*, plantă ce crește numai pe nisipurile maritime.

Timpul în care denumirile au fost culese este, cel mai probabil, sec. I – II d.Chr. În primul secol după Christos au activat mai mulți *antiphrazonți* (culegători de sinonime ale plantelor medicinale), precum Xenokrates din Aphrodisias și Pamphilos din Alexandria⁵⁵, ultimul alcătuiind un glosar în care figurau și câteva denumiri dacice de plante (există, chiar, presupunerea că Dioscorides ar fi copiat în mare parte lucrarea *Peri botánon* a lui Pamphilos). Tot acum, cred unii, Dioscorides, ca medic militar, însoțind armata romană, ar fi putut străbate și Dobrogea (deja ocupată de către romani), notând o parte din nomenclatura dacică a plantelor. De subliniat că timpul în care Dioscorides și-a scris lucrarea coincide cu campaniile romanilor împotriva parților și cucerirea Pontului. Adunarea și consemnarea denumirilor dacice de plante a putut fi o necesitate de ordin practic, facilitând procurarea plantelor medicinale de pe teritoriul Daciei în folosul militarilor romani. Nu este exclus ca fitonimele dacice să fi fost culese de către alt medic sau însoțitor al trupelor romane. Tot atât de posibil este ca o parte dintre ele să fi fost adunate de un negustor grec (ori roman), porturile

⁵³ C. Váczy, *op. cit.*, 1969, p. 119.

⁵⁴ C. Váczy, *op. cit.*, 1972, p. 112.

⁵⁵ C. Váczy, *op. cit.*, V, 1968, p. 72.

dobrogene (îndeosebi Tomis și Callatis) fiind importante centre comerciale în care, cu siguranță, se făceau și schimburi cu plante medicinale. Dioscorides afirmă că, în antichitate, comercianții de astfel de plante erau buni cunoscători ale denumirilor lor în limbile popoarelor de la care le achiziționau⁵⁶.

Pornind de la faptul că Dioscorides a utilizat ca sursă importantă de documentație cartea de plante medicinale a lui Krateuas (Crateva), medicul lui Mitridate al VI-lea Eupator nu excludem posibilitatea ca unele fitonime geto-dacice să fi fost culese mai devreme, în secolul I a. Chr. Regele Mitridate (al Pontului) a realizat o mare uniune politică (incluzând Asia Mică, Elada, ținuturi din nordul și vestul Mării Negre, inclusiv cetățile pontice grecești) și a întreținut legături cu Burebista. Krateuas („Krateúas ho Rhizótomos”) a descris și desenat multe plante medicinale, după cum notează cu admirație Dioscorides (în prefață), Plinius (Hist. Nat., XXV, 4,8) și alți autori antici. Putem presupune că rizotomul Krateuas a notat o serie de date etnobotanice și de la geții și grecii din Pont.

Analizând nomenclatura dacică a plantelor din lucrările lui Dioscorides și Pseudo–Apuleius, sub aspect statistic, constatăm că din totalul de 49 fitonime, 39 figurează la primul autor și 23 la cel de al doilea (13 denumiri de plante fiind comune ambelor opere⁵⁷). Dacă, într-adevăr, Pseudo–Apuleius nu s-a folosit în alcătuirea *Herbarius*–ului său de lucrarea lui Dioscorides, așa cum apreciază C. Váczy⁵⁸, atunci, referitor la argumentația noastră anterioară, tragem următoarele concluzii: 26 denumiri de plante au fost culese din Dobrogea, respectiv din NE Moesiei, pe la mijlocul sec. I d. Ch., de către Dioscorides personal sau de către delegații săi; 13 fitonime dacice provin dintr-un izvor comun, probabil *Glosarul lui Pamphilos* (sec. I d.Ch.), fiind adunate, după părerea noastră, din perimetrul unuia dintre orașele–porturi de pe țărmul vestic al Mării Negre; 10 nume de plante⁵⁹ au fost înregistrate de Pseudo–Apuleius, în sec al II-lea d.Ch., sau de un *antiphrazont* anterior lui, posibil din orice regiune a Daciei, plantele în cauză având o largă răspândire.

În cazul în care Pseudo–Apuleius a utilizat opera *De materia medica* la realizarea lucrării sale, atunci cele 13 nume comune de plante au fost preluate de la Dioscoride, 10 fitonime au fost culese de Pseudo–Apuleius sau de un *antiphrazont* din sec. I-II, iar 26 denumiri provin din *Glosarul lui Pamphilos* sau de la un alt culegător, fiind inserate în lucrarea lui Dioscorides în copiile din sec. III-VI. Ar mai exista și o a treia variantă, ca atât Dioscorides cât și Pseudo–Apuleius să se fi inspirat din *Glosarul lui Pamphilos*, fiecare notând în opera lui un număr mai mare sau mai mic de fitonime dacice.

Cele 49 denumiri de plante au fost adunate, așadar, din teritoriile locuite de geto–dacii secolului I d.Ch. (eventual și II-lea d.Ch.). În acest context ele pot servi la reconstituirea unor cuvinte din limba strămoșilor noștri și pot fi explicate prin etimologii ce prezintă trăsături fonetice „satem“ traco–dacice. O precizare care trebuie făcută în ceea ce privește identificarea speciilor este aceea că, în multe cazuri, nu se poate presupune decât genul căruia aparțin fitonimele dacice, grecești, latine etc. fiindcă în antichitate încă nu exista noțiunea de

⁵⁶ C. Váczy, *op. cit.*, VI, 1969, p. 119.

⁵⁷ Acestea sunt: budathla cu variante, chodela cu variante, dielleina cu variante, diesema cu variante, duodela cu variante, koikodila cu variante, krustane cu variante, lax, mantia cu variante, olma, propedula cu variante, skiare cu variante, teudila cu varinate.

⁵⁸ C. Váczy, *op. cit.*, VI, 1969, p. 112.

⁵⁹ Adila, arpopria, azila cu variante, inclusiv usazila, dicottela cu variante, ebustrone, parthia cu variante, peripomasta cu variante, riborasta cu variante, simpotax cu variante, stirsozila cu variante.

specie ca unitate taxonomică. Uneori mai multe plante asemănătoare (chiar din genuri diferite) erau tratate sub aceleași nume. Și în diagnoza (descrierea) făcută de Dioscorides unor plante se observă caractere ce aparțin la mai multe specii, ceea ce face dificilă determinarea cu exactitate a acestora. Este clar că numele date se referă la mai multe specii (cel mai adesea din același gen), cu atât mai mult cu cât fitonimele au fost adunate de la diverse etnii, din regiuni biogeografice cu floră diferită.

Aparținând (în cea mai mare parte) geților din Dobrogea, este de așteptat ca terminologia botanică în cauză să aibă atât influențe scito-sarmatice cât și grecești, ultimele cu atât mai puternice cu cât numele inserate ca dacice au fost, adesea, preluate (din câte ne-am dat seama analizând și corespondentele africane și egiptene ale fitonimelor grecești) de la greci care cohabitau cu „barbarii”.

Bibliografie

- Berendes, J., *Des Pedanios Dioskorides aus Anazarbos Arzneimittellehre*, Stuttgart, 1902.
- Bologa, V.L., *Sinonimele „dacice” ale plantelor descrise de Dioscorides pot servi la reconstituirea limbii dacice?*, în „Dacoromania”, Cluj, V, 1927 – 1928, p. 570 – 575.
- Borza, Al., *Cele dintâi publicații botanice străine cu numiri de plante românești* în „Buletinul Grădinii Botanice”, Univ. Cluj–Timișoara, XXIV, 1944.
- Constantinescu, R. Gl., *Inscripția de pe inelul de aur de la Ezerovo*, în „Argesis”, XII, 2003, Muzeul Județean Pitești, p. 89-100).
- Daicoviciu, C., *Dacii*, București, Editura Științifică, 1965.
- Danov, H., *Tracia antică*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976.
- Decev, D., *Die dakischen Pflanzennamen*, in „Die Thrakischen Sprachreste”, 2 Aufl., Oesterreiche Akademie der Wissenschaften, Wien, 1976.
- Dioscorides, *De materia medica*, ed. Goodyer.
- Drăgan, I.C., *Noi, tracii. (I)*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1976.
- Drăgulescu, Constantin, Radu Drăgulescu, *Contribuții la cunoașterea limbii geto-dacilor. Denumirile dacice de plante*, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga”, 2000, în reeditare 2013.
- Duridanov, I., *Thrakisch- dakische Studien*, Sofia, 1969.
- Eliade, Mircea, *De la Zalmoxis la Genghis-Han*, București, Editura Humanitas, 1995, p.11.
- Grimm, J., *Geschichte der deutschen Sprache*, I, 1848.
- Hasdeu, B.P., *Etymologicum Magnum Romaniae*, București, 1894.
- Herodot, *Istoriei*, IV.
- Hubert, Henri, *Celții și civilizația celtică*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.
- Lattyák, S., *Nehány Dioscorides-féle dák növénynévről* în „Botánikai múzeumai füzetek”, Cluj, III, 2, 1919, p. 29 – 42.
- Leo, H., *Einige Bemerkungen über die Sprache der Geten*, in „Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung”, Berlin, III, 1854.
- Meyer, E.H.F., *Geschichte der Botanik*, Königsberg, 1854 – 1855.

- Miklosich, Fr., *Die slavischen Elemente im Rumunischen* (Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse, 12,1), K.K. Hof u. Staatsdruckerei, Wien, 1882.
- Papadopolu–Calimachu, A., *Dioscoride și Luciu Apuleius*, în „Analele Societății Academiei Române”, București, XI, 1878, p. 39 – 60.
- Philippide, Al., *Originea românilor*, Iași, Tipografia „Viața Românească”, 1925-1928 .
- Pseudo-Apuleius, *Herbarium Apuleii Platonici*, ediția Howald și Sigerist.
- Russu, I.I., *Etnogeneza românilor*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981.
- Russu, I.I., *Limba traco-dacilor*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1967.
- Săvulescu, Tr., *Începuturile științei în România: Botanica*, în „Analele Academiei Române București” Sect. Științifică, XVIII, 4, 1943.
- Sprengel, K., *Pedanii Dioskoridis. De materia medica*, libri V, Lipsiae, 1829 – 1830.
- Thunmann, J.E., *Über die Geschichte der Albaner und der Wlachen*, Leipyig, 1774.
- Tocilescu, Gr.G., *Dacia înainte de Romani*, București, 1880.
- Tomaschek, W., *Die alten Thraker*, Wien, II, 1, 1893.
- Váczy, C., *Nomenclatura dacică a plantelor la Dioscorides și Pseudo –Apuleius*, în „Acta Musei Napocensi”, VIII, 1971, p. 109–133.
- Vinereanu, M., *Dicționarul etimologic al limbii române pe baza cercetărilor de indo-europenistică*, București, Editura Alcor Edimpex, ed. a 2-a, 2009.
- Vraciu, A., *Limba daco-geților*, Timișoara, Editura Facla, 1980.
- Wellmann, M., *Die Pflanzennamen des Dioscorides*, Hermes 33,1, 1898.